

ISTENNÉL A KEGYELEM

– Ki vagy te, hogy megbocsáss? – kérdezte évekkkel ezelőtt egy, nálam nemcsak tizenöt évvel okosabb barátnóm.

Meghökkenem. A Miatyánk etikáján felnövekedvén, magától értetődőnek, természetesnek tűnt előttem a miképpen-azonképpen szép aránya, a nagyvonalúság szellemi eleganciája, a megbocsátás etikai érték volta. S riasztónak, emberhez nem méltónak, kicsinyesnek, sőt: nevetségesnek a bosszú és a gyűlölet. Hiszen a dolgok szakadatlanul változnak, újjá alakulnak. Ugyan ki veheti annyira komolyan önmagát, saját sérelmeit, hogy évek-évtizedek múltán is gyűlölködjön, és bosszúért lihegjen, még ha történetesen igaza van is? Tehát lehetséges volna – kezdtem eltűnődni – egy harmadik alternatíva?

– És az áldozatot, azt nem sajnálok? – mondta akkoriban jogász barátom, amikor a halálbüntetés kegyetlensége ellen pöröltem, és azt állítottam, hogy az egyik erőszakos halál nem teheti jóvá a másikat. – És a lehetséges áldozatait nem sajnálok?

Meghökkenem, újra.

– Mi, akik humanisták vagyunk – mondta néhány hónapja egy okos ember, akit tisztellek és szeretek. Nem tiltakoztam – hogy én ugyan nem vagyok humanista –, és nem vitakoztam, hogy az ő humanizmusa is hamis istennek szolgál, noha nemes indítékból, sőt: hozzá is járult, hogy ama hamisság istenné növekedhessék. Másoktól számtalan áldozatot követelővé, érte semmit nem adóvá, másokat és önmagát pusztítóvá-elpusztítóvá. Éppen végleges pusztulásáról hozott hírt, nem volt helye sem a tiltakozásnak, sem a vitának. De árulkodik a hallgatás, s bizonyára kegyetlennek tartott és tart, azóta is.

Magam is kegyetlennek tartottam barátnóm mondatát, a halálbüntetést és

a régi formulát, amely sokáig volt használatos az igazságszolgáltatás gyakorlatában: Istennél a kegyelem!

No persze, az irgalom volna szép és emberséges, de mennyivel kényelmesebb az olyan nehezen ellenőrizhető isteni trónus elé utalni azt, ami a magunk dolga volna! – gondoltam akkor. Sok mindent kellett átélnem, látnom, végiggondolnom ahhoz, hogy megértsem a régi formula rezignált, szomorú tárgyilagosságát, a *non possumus* realizmusát. Hogy megállapítsam nem egyszer: nem tehetem magas sem, hogy könnyed „spongyát rá!” felkiáltással jónak állítsam azt, ami rossz, felmentést adjak arra, ami gyalázatos és igazságtalan, jelentéktelennek valljam azt, ami jelentős és értékeket romboló, csak azért, mert minden rossznak egy-egy esendő emberi lény a hordozója, aki részvétet és irgalmat érdemel. Hogy az a változó, nehezen felmérhető, de magjában mégis oly szilárd valami, amit erkölcsi világrendnek nevezünk, nem léphető át az udvarias gesztusok szintjén, vagy ha átlépjük: meg is sértjük. Hogy egy bizonyos határon túl: a becsapott ajtók, zabolátlan indulatok, akaratlan bántások, mindannyiunkkal előforduló gyöngegeknek határán túl nincs helye a sokunk ízlése szerint való „nem történt semmi”-nek: mivelhogy történt valami. Hogy Istennél a kegyelem – és ebből a szempontból tökéletesen mindegy, hogy hisz-e benne az ember vagy sem.

Mostanában egyre többször állapítottuk meg barátainkkal, meglepődve, hogy külön-külön, de majdnem egy időben jutottunk el ideig: nem vagyunk már humanisták. Mert azt tapasztaltuk, hogy a nagyvonalú adakozás – adjunk bármit, bármilyen műfajban – és a mindent megbocsátás fényűzését nem engedhetjük meg magunknak minden-

kivel szemben. Mert ártunk vele. Mert vannak ostoba emberek, silány minőségű jellemeik, akik az elegáns gesztusokat a fölfalatásra készséges áldozat jelenének vélik. Akikből a gyöngédség – vagy gyöngeség, noha különbséget kell tennünk a kettő között – kicsalogatja az agresszivitást. Akik, ha egyszer segítettek rajtuk, jussként követelik, és bosszút állnak, ó, nem a rosszért: a jóért. Akik gyűlöletesnek tartják, ha valaki külön náluk: közös mesterségükben, véletlenül meglévő képességeikben, bármiben, ami sosem ártott nekik: – A pusztá léted a baj! –, és igazat mondanak. Mert a normális ember egészsége, humanizmusa, humora szavak nélkül is a silányagukat bizonyítja, elviselhetetlenül.

– De hát örült szegény. Idegbeteg. Nincs gonosz ember, csak beteg ember van! – mondja a humanizmus. Nem hiszek neki.

Mert nagyon fogok sajnálni minden ideg- és elmebeteg, ha oda kerül, ahová való: tapintatosan fehérre festett rácsok mögé, avatott orvosok kezére. De addig szabadon jár-kelel a világban, és mérgezi a levegőt maga körül, gyerekeket, embereket, családokat tesz tönkre, és keservessé teszi mások életét. Addig nem érdekel, hogy valaki azért gonosz-e, mert gonosz, vagy azért-e, mert beteg. Addig egyszerűen csak gonosznak és kártékonynak nevezem, mindannyiunk ellenségének.

– Én mindent tudok, én nem ítélek – mondja Isten a kasszafúrónak Karel Čapek gyönyörű, bölcs novellájában, aki megrökönyödik, hogy a túlvilágon is emberi bíróság ítélkezik fölötte, és csak tanúnak idézi meg az utolsó ítéletre a csillagos palástú, fénséges öreget.

Mi emberek azonban nem tudunk mindent egymásról. Nekünk ítélkeznünk kell. Jogi értelemben nem min-

Valamikor a nyolcvanas évek elején tűnt fel a nyilvánosságban, elsősorban az ÉS hasábjain, kíméletlenül őszintén, meglehetősen racionalitással fogalmazó, ám némi érzelmi túlfűtöttséggel is átszínezett hangja. ...A nyolcvanas évek vége felé a Gyorsuló időben, a Magvető – jóval a rendszerváltás előtt indult, felbecsülhetetlen értékű – sorozatában ...nagyon koncepciózusan, jól argumentáltan megírta széles társadalmi vitát kiváltó könyvét, a Jelentés a kontraszelekcioról-t.

...Beke Katát, a deklaráltan hívó, konzervatív, ámde mégis szuverén, belülről vezérelt, sok tekintetben öntörvényű értelmiségi embert az iskola világnak autonómiahiánya, bürokratikus felülről vezéreltsége zavarta a legjobban, meg az értékek lassú, szinte észrevétlen erodálódása...

Tanítványai, kollégái, barátai csodálták szarkasztikus humorát, életszeretét. Vitákban, társasági beszélgetésekben gyakorta érezhettük, hogy mennyiféle gazdag érzelmeket, szenvedélyt él meg. Másik, szintén nagy vitát kavarázó könyve, a Mert az ember kétnemű – mely a nők társadalmi szerepével, a női egyenjogúság társadalmi korlátaival foglalkozott –, oldalakon át szólott arról, hogy a nők egyik legnagyobb problémája a szellemi és érzelmi szabadság megélésének korlátozottsága. A száraz szüfraszett helyett a szerelem, a boldogság, a család iránt elkötelezett Beke Kata lépett ebben a könyvben a nyilvánosság elé, aki közéleti szenvedéllyel tudott írni legbensőbb magánügyeiről is.

A nyolcvanas-kilencvenes évek fordulójának idején, amikor „nem tettünk forradalmat csinálni”, csak rendszert próbáltunk váltani, azaz mi, hétköznapi emberek kicsit őszintébben, nyíltabban próbáltunk beszélni, olyan vezetőket próbáltunk választani, akik nekünk szolgálnak, és nem feleltünk uralkodnak, felbukkant egy egészen új Beke Kata. Rá jellemző módon, anakronisztikus szenvedélyességgel próbált meg forradalmárként viselkedni, beszélni s főleg cselekedni egy valójában forradalom nélküli korban.

(Részlet A Szín – Közösségi Művelődés 15. évfolyam 1. számából – 2010. február – Beke Kata búcsúztatójából, szerző: Schüttler Tamás, 57-58. oldal.)

dig, de szellemi-erkölcsi értelemben mindig. Valamikor lemásztunk a fáról, aztán egy másik fán megtermett a jó és gonosz tudásának gyümölcse, és szakítottunk róla. Szakadatlanul döntenünk és ítélnünk kell, hogy éppen most, és éppen itt, éppen ebben a helyzetben mi a jó és mi a gonosz. Kétkedve, töprengve, tárgyilagosságra törekedve. És nemcsak a nagypolitikában – s most csak utalok az oly humanista indítékú müncheni konferenciára –, hanem mindennapi dolgainkban is.

„A szeretet egyszer kiverte a kufárokat a templomból: a humanizmus rábeszéli őket, hogy menjenek ki, ha nincs ellenükre” – mondja Bálint György.

Ámde tudjuk: ellenükre van.

És azt is tudjuk: meg kell védenünk a templomot – a földgolyót, mindennapjainkat, a valódi humánus értékeket.

– Sokan vagyunk Ábelek – mondta nemrég egy másik okos humanista. – A Káinokat gyilkolni kell hagyni, hadd gyilkolják meg egymást. – Ó, nem – feleltem –, sajnos, az Ábeleket gyilkolják meg. A Káinokat értelmetlenül kell tenni, és Ábelek megmaradnak, mindazonáltal.

Mert hiszen Ábel nélkül Káin nem válhat Káinná. Az ellent sose mondó szelidség, a megadás, a jóságnak vélt pu-

haság növeli és erősíti Káint, a gyilkos és az áldozat kölcsönösen feltételezik egymást – az egyszerűség kedvéért maradjunk ennél a képnél, noha a vér nélküli, mindennapi gyilkosságokra is gondolok. Ábelnek meg kell tanulnia ellenállni a gonosznak és azt mondania: – Nem! –, különben újra és újra kiömlik, és hasztalanul kiált égre a vére: régóta tudjuk, hogy az égbolt hallgatag természetű. Ábelnek meg kell tanulnia, hogy van harmadik alternatíva: a rezignált tárgyilagosság,

a tények tudomásulvétele, a sötét indulatok nélkül való keménység, a könnyed szomorúság. Például Kosztolányié:

...

Csak a bátor, a büszke, az kell nekem,
ő kell,

őt szeretem, aki érzi a földet,
tapintja merészen a görcsös, a szörnyű
Medúza-valóság kő-iszonyatját,
s szól: „ez van”, „ez nincsen”,
„ez itt az igazság”, „ez itt a hamisság”,
s végül odadobja férgeknek a testét.

De nem dobja oda Káinnak először önmagát, áldozatul, azután mindent, amit csak követel, mindent, amiért élni és embernek lenni érdemes. Hogy nehez? Persze, hogy az. Humanistának lenni például sokkal könnyebb.

(A közölt írás megtalálható Beke Kata: Leszámoltam Stanci néniel? című, a Magvető Kiadónál megjelent könyvében, Budapest, 1982.)

BEKE KATA 1936-ban született és 2009-ben halt meg Budapesten. Székely édesapja, aki 1922-ben Erdélyből települt Magyarországra, Somogyban százholdas kisbirtokot szerzett; 1945 után a családot sok hátrány érte a kulák megkülönböztetés miatt. A szentendrei ferences gimnáziumban érettségizett, majd magyar-történelem szakos tanári diplomát szerzett az ELTE esti tagozatán. Közben és utána a Szövetkezeti Könyvterjesztő Vállalatnál dolgozott, majd a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskola Kollégiumában történelmet, később a főiskola tanárképző tagozatán magyar nyelvhelyességet, retorikát tanított; ebben az időszakban már publikált oktatási, közéleti kérdésekről. 1979 és 1982 között dolgozott a Felsőoktatási Pedagógiai Kutató Központban is, majd 1982 és 1990 között a Kaffka Margit Gimnázium tanára volt. 1988-ban a Pedagógusok Demokratikus Szakszervezetének alapító tagja volt, ugyanebben az évben belépett a Magyar Demokrata Fórumba, ő szerkesztette a párt oktatási programját. 1990-ben országgyűlési képviselőnek választották, 1990 szeptemberétől a Művelődési és Közoktatási Minisztérium politikai államtitkáráként dolgozott. Mivel oktatási elképzeléseit nem tudta megvalósítani, lemondott államtitkári tisztségéről és kilépett az MDF-ből. 1994-ig független országgyűlési képviselőként politizált, majd visszavonult; 1996-ig tagja volt a Nemzeti Demokrata Szövetségnek.

Irodalmi és publicisztikai tevékenysége is jelentős, 1990-től 1992-ig az Új Katedra főszerkesztője volt. Több könyvet írt: Istennek furcsa izlése van (kisregény); John Bonaventura Pendragon igaz története (elbeszélések); Kasszandra (elbeszélések); Leszámoltam Stanci néniel? (publicisztikai írások), Jézusmária, győztünk! (memoárok). Beke Kata 1980-ban megkapta az Irodalmi Alap publicisztikai díját, 1992-ben a Comenius emlékérmét, 1996-ban a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjét (polgári tagozat) vehette át.